

Wektory

§ IV. 1. Moduły. Półwektory

(IV.1) DEFINICJA. *Lewostronnym modulem* albo po prostu *modulem* nad pierścieniem $\mathcal{A}$ nazywamy szóstkę uporządkowaną

$$(i) \quad \mathcal{H} := (\mathfrak{H}, +, -, \mathbf{o}, \mathcal{A}, \cdot),$$

gdzie $\mathfrak{H}$ jest zbiorem niepustym, $(\mathfrak{H}, +, -, \mathbf{o})$ jest grupą abelową ze względu na dodawanie $+$ z wyróżnionym elementem $\mathbf{o}$, czyli dla dowolnych $\mathbf{u}, \mathbf{v}, \mathbf{w} \in \mathfrak{H}$ są spełnione warunki:

$$(IV.2) \quad (\mathbf{u} + \mathbf{v}) + \mathbf{w} = \mathbf{u} + (\mathbf{v} + \mathbf{w}),$$

$$(IV.3) \quad \mathbf{o} + \mathbf{u} = \mathbf{u},$$

$$(IV.4) \quad -\mathbf{u} + \mathbf{u} = \mathbf{o},$$

$$(IV.5) \quad \mathbf{u} + \mathbf{v} = \mathbf{v} + \mathbf{u},$$

przy czym $\mathcal{A}$ jest pierścieniem, $\cdot$ jest działaniem zwanym umownie *mnożeniem* , które każdemu elementowi $\mathbf{u} \in \mathfrak{H}$ i każdemu elementowi $a \in \mathcal{A}$ przyporządkowuje element $a\mathbf{u} \in \mathfrak{H}$ zwany *iloczynem $\mathbf{u}$ przez a* , i dla dowolnych $\mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathfrak{H}$ oraz dowolnych $a, b \in \mathcal{A}$ są spełnione następujące warunki:

$$(IV.6) \quad a(\mathbf{u} + \mathbf{v}) = a\mathbf{u} + a\mathbf{v},$$

$$(IV.7) \quad (a + b)\mathbf{u} = a\mathbf{u} + b\mathbf{u},$$

$$(IV.8) \quad (ab)\mathbf{u} = a(b\mathbf{u}),$$

a gdy $\mathcal{A}$ jest pierścieniem z jedyneką, to

$$(IV.9) \quad 1\mathbf{u} = \mathbf{u}1 = \mathbf{u}. \quad \blacksquare$$

(IV.10) DEFINICJA. *Podstawą modułu* (i) nazywamy zbiór $\mathfrak{H}$. $\blacksquare$

(IV.11) DEFINICJA. *Półwektorem z modułu* (i) albo po prostu *półwektorem* nazywamy każdy element podstawy $\mathfrak{H}$. $\blacksquare$

Zdanie „ u jest półwektorem z modulu $\mathcal{H}$ ” piszemy również w postaci $u \in \mathcal{H}$.

(IV.12) DEFINICJA. Półwektorem zerowym w module $\mathcal{H}$ nazywamy półwektor $o \in \mathcal{H}$ spełniający warunki (IV.3) i (IV.4). ■

W rozdziale niniejszym symbol 0 oznacza $\mathcal{A}$ -zero, a symbol 1 — $\mathcal{A}$ -jedynkę.

(IV.13) TWIERDZENIE. Dla każdej uporządkowanej pary półwektorów $u, v \in \mathcal{H}$ istnieje dokładnie jeden taki półwektor x , że $u + x = v$.

Dowód wynika z twierdzeń (I.26) i (I.27). ■

Taki półwektor $x \in \mathcal{H}$, że $u + x = v$, gdzie $u, v \in \mathcal{H}$, oznaczamy symbolem $v - u$.

(IV.14) PRZYKŁAD. Zbiór wszystkich wielomianów stopnia niewyższego niż n nad pierścieniem $\mathcal{A}$ tworzy moduł nad pierścieniem $\mathcal{A}$. ■

(IV.15) PRZYKŁAD. Każdy pierścień nad pierścieniem z jedynką $\mathcal{A}$ jest modulem nad pierścieniem $\mathcal{A}$. Z przykładu (IV.14) widać, że — odwrotnie — moduł nad pierścieniem $\mathcal{A}$ może nie być pierścieniem nad pierścieniem $\mathcal{A}$. ■

(IV.16) DEFINICJA. Modulem zerowym nazywamy moduł, którego podstawa zawiera tylko jeden półwektor, a mianowicie półwektor zerowy o . ■

(IV.17) TWIERDZENIE. Dla dowolnego półwektora $u \in \mathcal{H}$ i dowolnego elementu $a \in \mathcal{A}$ jest:

$$(IV.18) \quad 0u = o,$$

$$(IV.19) \quad ao = o.$$

Dowód. Mamy $au + 0u = (a + 0)u = au$ oraz $au + ao = a(u + o) = au$, skąd uzyskujemy wzory (IV.18) i (IV.19). ■

(IV.20) DEFINICJA. Półwektor $u \in \mathcal{H}$ nazywamy właściwie dzielącym zero wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje taki element $a \in \mathcal{A}$, $a \neq 0$, że $au = o$, a jeżeli ponadto $u \neq o$, to nazywamy go właściwie dzielącym zero. ■

(IV.21) TWIERDZENIE. Jeżeli $u \in \mathcal{H}$ nie jest półwektorem właściwie dzielącym zero, to dla dowolnych elementów $a, b \in \mathcal{A}$

$$(IV.22) \quad au = o \Rightarrow a = 0 \vee u = o,$$

$$(IV.23) \quad au = bu \wedge u \neq o \Rightarrow a = b.$$

Jeżeli dla $u, v \in \mathcal{H}$ półwektor $u - v$ nie jest półwektorem właściwie dzielącym zero, to dla dowolnego elementu $a \in \mathcal{A}$

$$(IV.24) \quad au = av \wedge a \neq 0 \Rightarrow u = v.$$

Dowód. Implikacja (IV.22) wynika wprost z definicji (IV.20). Natomiast (IV.23) wynika z (IV.22), ponieważ równość $au = bu$ jest równoważna równości $(a - b)u = o$. Również (IV.24) wynika z (IV.22), ponieważ równość $au = av$ jest równoważna równości $a(u - v) = o$. ■

(IV.25) DEFINICJA. Moduł $\mathcal{H}$ nazywamy *modulem bez dzielenia zera* wtedy i tylko wtedy, gdy nie zawiera półwektorów właściwie dzielących zero. ■

(IV.26) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{H}$ jest modulem bez dzielenia zera, to dla dowolnych półwektorów $u, v \in \mathcal{H}$ i dowolnych elementów $a, b \in \mathcal{A}$ jest (IV.22), (IV.23) i (IV.24).

Dowód wynika z definicji (IV.25) i twierdzenia (IV.21). ■

(IV.27) TWIERDZENIE. Jeżeli moduł niezerowy $\mathcal{H}$ nad pierścieniem $\mathcal{A}$ jest modulem bez dzielenia zera, to pierścień $\mathcal{A}$ nie zawiera właściwych dzielników zera.

Dowód. Niech $u \in \mathcal{H}$, $u \neq 0$. Gdyby pierścień $\mathcal{A}$ zawierał właściwe dzielniki zera, istniałyby takie elementy $a, b \in \mathcal{A}$, że $a, b \neq 0 \wedge ab = 0$. Półwektor $bu \neq 0$ na mocy założenia. Wobec tego półwektor $a(bu)$ też powinien być niezerowy, a tymczasem $a(bu) = (ab)u = 0u = 0$, co dałoby sprzeczność. Zatem pierścień $\mathcal{A}$ nie zawiera właściwych dzielników zera. ■

(IV.28) DEFINICJA. Moduł $\mathcal{G} := (\mathcal{G}, +, -, 0, \mathcal{B}, \cdot)$ nazywamy *podmodulem* modułu $\mathcal{H} := (\mathcal{H}, +, -, 0, \mathcal{A}, \cdot)$ wtedy i tylko wtedy, gdy:

1° $\mathcal{G} \subset \mathcal{H}$,

2° $\mathcal{B}$ jest podpierścieniem $\mathcal{A}$,

3° operacje w $\mathcal{G}$ są operacjami z $\mathcal{H}$ zredukowanymi do zbioru $\mathcal{G}$ i podpierścienia $\mathcal{B}$, tzn., że dla dowolnych półwektorów $u, v \in \mathcal{H}$ i dowolnego elementu $a \in \mathcal{A}$

$$(IV.29) \quad u \in \mathcal{G} \wedge v \in \mathcal{G} \Rightarrow u+v \in \mathcal{G} \wedge -u \in \mathcal{G},$$

$$(IV.30) \quad u \in \mathcal{G} \wedge a \in \mathcal{B} \Rightarrow au \in \mathcal{G}. \quad \blacksquare$$

(IV.31) TWIERDZENIE. Jeżeli dla modułu $\mathcal{H}$, dla podzbioru $\mathcal{G}$ oraz podpierścienia $\mathcal{B}$ są spełnione warunki (IV.29) i (IV.30), to szóstka uporządkowana $\mathcal{G} := (\mathcal{G}, +, -, 0, \mathcal{B}, \cdot)$ jest modulem i jest podmodulem modułu $\mathcal{H}$.

Dowód polega na sprawdzeniu, że dla szóstki uporządkowanej $\mathcal{G}$ są spełnione wszystkie warunki (IV.2), ..., (IV.8), czyli że $\mathcal{G}$ jest modulem. Wtedy na mocy definicji (IV.28) $\mathcal{G}$ jest podmodulem modułu $\mathcal{H}$. ■

(IV.32) DEFINICJA. Podmodułami trywialnymi dowolnego modułu $\mathcal{H}$ nazywamy moduł zerowy i sam moduł $\mathcal{H}$. ■

(IV.33) DEFINICJA. Podmodulem właściwym dowolnego modułu $\mathcal{H}$ nazywamy każdy jego podmoduł nietrywialny. ■

(IV.34) PRZYKŁAD. Zbiór wszystkich wielomianów stopnia co najwyżej n nad pierścieniem liczb całkowitych $\mathcal{Z}$ tworzy podmoduł właściwy modułu wszystkich wielomianów nad ciałem liczb rzeczywistych $\mathcal{R}$. ■

(IV.35) DEFINICJA. Kombinacją liniową półwektorów $u_1, \dots, u_m \in \mathcal{H}$ nazywamy każdy półwektor postaci

$$(ii) \quad u := \sum_{k=1}^m a_k u_k, \quad \text{gdzie} \quad a_1, \dots, a_m \in \mathcal{A}. \quad \blacksquare$$

Zbiór wszystkich kombinacji liniowych półwektorów należących do zbioru $\mathfrak{U}$, oznaczamy symbolem $\mathfrak{K}(\mathfrak{U})$. W szczególności $\mathfrak{K}(\mathfrak{D}) = \{\mathbf{o}\}$.

(IV.36) TWIERDZENIE. Szóstka uporządkowana

$$(IV.37) \quad \mathcal{K}(\mathfrak{U}) := (\mathfrak{K}(\mathfrak{U}), +, -, \mathbf{o}, \mathcal{A}, \cdot),$$

gdzie $\mathfrak{U} \subset \mathfrak{H}$, a $\mathfrak{H}$ jest podstawą modułu $\mathcal{K} := (\mathfrak{H}, +, -, \mathbf{o}, \mathcal{A}, \cdot)$, jest podmodulem modułu $\mathcal{K}$.

Dowód. Sprawdzamy, że dla dowolnych $\mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathfrak{K}(\mathfrak{U})$ i dowolnego $a \in \mathcal{A}$ jest $\mathbf{u} + \mathbf{v} \in \mathfrak{K}(\mathfrak{U}) \wedge -\mathbf{u} \in \mathfrak{K}(\mathfrak{U}) \wedge a\mathbf{u} \in \mathfrak{K}(\mathfrak{U})$, wobec czego na mocy twierdzenia (IV.31) otrzymujemy tezę. ■

(IV.38) TWIERDZENIE. Jeżeli $\mathcal{G}$ jest dowolnym podmodulem modułu $\mathcal{K}$ i jego podstawa $\mathfrak{G}$ spełnia warunek $\mathfrak{U} \subset \mathfrak{G}$, to $\mathcal{K}(\mathfrak{U})$ jest podmodulem $\mathcal{G}$.

Dowód wynika z faktu, że $\mathfrak{U} \subset \mathfrak{G} \Rightarrow \mathfrak{K}(\mathfrak{U}) \subset \mathfrak{G}$ i że na mocy twierdzenia poprzedniego $\mathcal{K}(\mathfrak{U})$ jest modulem. ■

W świetle twierdzenia (IV.38) moduł $\mathcal{K}(\mathfrak{U})$ można by nazwać najmniejszym modulem zawierającym zbiór $\mathfrak{U}$.

(IV.39) DEFINICJA. Modulem rozpiętym na zbiorze $\mathfrak{U}$, gdzie $\mathfrak{U} \subset \mathfrak{H}$, a $\mathfrak{H}$ jest podstawą modułu $\mathcal{K}$, nazywamy podmoduł $\mathcal{K}(\mathfrak{U})$. ■

(IV.40) DEFINICJA. Moduł $\mathcal{K} := (\mathfrak{H}, +, -, \mathbf{o}, \mathcal{A}, \cdot)$ nazywamy *regularnym* wtedy i tylko wtedy, gdy:

1° jest modulem bez dzielenia zera,

2° $\mathcal{A}$ jest pierścieniem całkowitym. ■

(IV.41) DEFINICJA. Modulem cięgowym n -tego stopnia ($n \in \mathbb{N}$) nad pierścieniem $\mathcal{A}$ albo po prostu modulem cięgowym nazywamy moduł

$$(iii) \quad \mathcal{S} := (\mathfrak{U}^n, +, -, \mathbf{o}, \mathcal{A}, \cdot),$$

gdzie $\mathfrak{U}$ jest podstawą pierścienia $\mathcal{A}$, a operacje $+, -, \mathbf{o}, \cdot$ dla dowolnych półwektorów

$$(iv) \quad \mathbf{u} := (a_1, \dots, a_n), \quad \mathbf{v} := (b_1, \dots, b_n), \quad a_1, \dots, a_n, b_1, \dots, b_n \in \mathcal{A},$$

i dowolnego $c \in \mathcal{A}$ są określone wzorami:

$$(IV.42) \quad \mathbf{u} + \mathbf{v} := (a_1 + b_1, \dots, a_n + b_n),$$

$$(IV.43) \quad -\mathbf{u} := (-a_1, \dots, -a_n),$$

$$(IV.44) \quad \mathbf{o} := (0, \dots, 0),$$

$$(IV.45) \quad c\mathbf{u} := (ca_1, \dots, ca_n). \quad \blacksquare$$

Sprawdzamy, że operacje (IV.42), ..., (IV.45) spełniają wszystkie warunki (IV.2), ..., (IV.8), a zatem szóstka uporządkowana (iii) — istotnie — określa pewien moduł nad pierścieniem $\mathcal{A}$.

(IV.46) DEFINICJA. *Modulem macierzowym nad pierścieniem z transpozycją $\mathcal{A}$ nazywamy moduł*

$$(IV.47) \quad \mathcal{H} := (\mathfrak{T}[\mathcal{A}], +, -, O, \mathcal{A}, \cdot),$$

gdzie $\mathfrak{T}[\mathcal{A}]$ jest zbiorem wszystkich macierzy nad pierścieniem $\mathcal{A}$, a $+$, $-$, O , $\cdot$ są operacjami z pierścienia macierzowego $\mathcal{M}[\mathcal{A}]$. ■

(IV.48) DEFINICJA. *Modulem macierzowym n -tego stopnia nad pierścieniem z transpozycją $\mathcal{A}$ nazywamy podmoduł*

$$(IV.49) \quad \mathcal{H}^{(n)} := (\mathfrak{T}_{[n]}[\mathcal{A}], +, -, O, \mathcal{A}, \cdot),$$

modułu (IV.47), gdzie $\mathfrak{T}_{[n]}[\mathcal{A}]$ jest zbiorem wszystkich macierzy n -tego stopnia z pierścienia macierzowego $\mathcal{M}[\mathcal{A}]$. ■

Zauważmy teraz, że każdy wiersz dowolnej macierzy $A_{[m,n]}$ ($m, n \in \mathfrak{N}$) nad pierścieniem z transpozycją $\mathcal{A}$ może być traktowany jako półwektor modułu ciągowego n -tego stopnia nad pierścieniem $\mathcal{A}$, a każda kolumna tej macierzy jako półwektor modułu ciągowego m -tego stopnia nad pierścieniem $\mathcal{A}$.

(IV.50) DEFINICJA. *Modulem wierszowym (kolumnowym) macierzy $A_{[m,n]}$ nad pierścieniem z transpozycją $\mathcal{A}$ nazywamy podmoduł $\mathcal{K}(\mathfrak{X})$ modułu ciągowego n -tego stopnia (m -tego stopnia) nad pierścieniem $\mathcal{A}$, gdzie $\mathfrak{X}$ jest zbiorem wszystkich wierszy (kolumn) macierzy $A_{[m,n]}$, a $\mathcal{K}(\mathfrak{X})$ jest modulem rozpiętym na zbiorze $\mathfrak{X}$. ■*

§ IV.2. Liniowa niezależność półwektorów

(IV.51) DEFINICJA. Półwektory $u_1, \dots, u_m \in \mathcal{H}$, gdzie $\mathcal{H} := (\mathfrak{S}, +, -, o, \mathcal{A}, \cdot)$, nazywamy *liniowo zależnymi* wtedy i tylko wtedy, gdy istnieją takie elementy $a_1, \dots, a_m \in \mathcal{A}$, że

$$(IV.52) \quad \sum_{k=1}^m a_k u_k = o \wedge \bigvee_{r \in \{1, \dots, m\}} a_r \neq 0. \quad \blacksquare$$

(IV.53) DEFINICJA. Półwektory $u_1, \dots, u_m \in \mathcal{H}$ nazywamy *liniowo niezależnymi* wtedy i tylko wtedy, gdy nie są liniowo zależne. ■

(IV.54) TWIERDZENIE. *Półwektory $u_1, \dots, u_m \in \mathcal{H}$ są liniowo niezależne wtedy i tylko wtedy, gdy dla dowolnych $a_1, \dots, a_m \in \mathcal{A}$*

$$(IV.55) \quad \sum_{k=1}^m a_k u_k = o \Rightarrow a_1 = \dots = a_m = 0.$$

Dowód wynika z definicji (IV.51) i (IV.53). ■

(IV.56) TWIERDZENIE. *Jeżeli półwektory $u_1, \dots, u_m \in \mathcal{H}$ są liniowo zależne, to dla dowolnych $v_1, \dots, v_n \in \mathcal{H}$ półwektory $u_1, \dots, u_m, v_1, \dots, v_n$ są liniowo zależne.*

Dowód. Jeżeli półwektory $u_1, \dots, u_m$ są liniowo zależne, to istnieją takie elementy $a_1, \dots, a_m \in \mathcal{A}$, z których co najmniej jeden nie jest zerem, że zachodzi (IV.52). Przyjmując

$b_1 = \dots = b_n = 0$, mamy

$$\sum_{k=1}^m a_k \mathbf{u}_k + \sum_{j=1}^n b_j \mathbf{v}_j = \mathbf{0},$$

co oznacza, że półwektory $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_m, \mathbf{v}_1, \dots, \mathbf{v}_n$ są liniowo zależne. ■

(IV.57) DEFINICJA. W dowolnym module $\mathcal{H}$ układem półwektorów liniowo niezależnych nazywamy każdy taki ciąg półwektorów, skończony lub nieskończony, którego każdy skończony podciąg jest utworzony z półwektorów liniowo niezależnych. ■

Zbiór pusty $\emptyset$ traktujemy jako układ półwektorów liniowo niezależnych, ponieważ nie zawiera żadnego podciągu skończonego, a więc spełnia warunek definicji (IV.57).

(IV.58) TWIERDZENIE. Jeżeli półwektory $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_m \in \mathcal{H}$ są liniowo niezależne, to tworzą układ półwektorów liniowo niezależnych.

Dowód. Gdyby w ciągu $(\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_m)$ istniał podciąg utworzony z półwektorów liniowo zależnych, wtedy na mocy twierdzenia (IV.56) półwektory $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_m$ byłyby też liniowo zależne, wbrew założeniu. ■

(IV.59) TWIERDZENIE. W dowolnym module $\mathcal{H}$ każdy układ półwektorów liniowo niezależnych nie zawiera półwektorów dzielących zero.

Dowód. Dla dowolnego półwektora $\mathbf{u} \in \mathcal{H}$ dzielącego zero istnieje z definicji taki element $a \in \mathcal{A}$, $a \neq 0$, że $a\mathbf{u} = \mathbf{0}$, co na mocy definicji (IV.51) oznacza, że $\mathbf{u}$ jest półwektorem liniowo zależnym, skąd na mocy definicji (IV.57) wynika teza. ■

(IV.60) PRZYKŁAD. Niech $\mathcal{H}$ będzie modulem utworzonym przez wszystkie wielomiany stopnia co najwyżej 2 nad ciałem liczb rzeczywistych $\mathcal{R}$. Niech

$$u_1 := e + \lambda + \lambda^2, \quad u_2 := -3e - \lambda^2, \quad u_3 := 9e + 3\lambda + 5\lambda^2,$$

gdzie λ jest wielomianem (II.27), a e wielomianem jedynkowym. Wielomiany u_1, u_2, u_3 są liniowo zależne, ponieważ $3u_1 - 2u_2 - u_3 = 0$. Natomiast u_1, u_2 tworzą układ półwektorów liniowo niezależnych, gdyż z równości $a_1 u_1 + a_2 u_2 = 0$, gdzie $a_1, a_2 \in \mathcal{R}$, otrzymujemy

$$(a_1 - 3a_2)e + a_1 \lambda + (a_1 - a_2)\lambda^2 = 0,$$

skąd

$$a_1 - 3a_2 = 0, \quad a_1 = 0, \quad a_1 - a_2 = 0,$$

a stąd $a_1 = a_2 = 0$. ■

(IV.61) TWIERDZENIE. W każdej macierzy $A_{[m,n]}$ nad dowolnym pierścieniem przemiennym z transpozycją $\mathcal{A}$ zarówno liczba liniowo niezależnych wierszy jak i liczba liniowo niezależnych kolumn są nie mniejsze niż najwyższy stopień minorów macierzy A nie będących dzielnikami zera i nie większe niż najwyższy stopień minorów macierzy A różnych od zera (gdy macierz A nie ma takich minorów, wtedy przyjmujemy, że najwyższy ich stopień jest zerem).

Dowód. Jeżeli $A = O$, to na mocy twierdzenia (IV.59) liczba liniowo niezależnych wierszy i liczba liniowo niezależnych kolumn tej macierzy są zerami. Ponieważ zarówno najwyższy stopień minorów macierzy A nie będących dzielnikami zera jak i najwyższy

stopień jej minorów różnych od zera są wtedy zerami, otrzymujemy stąd tezę. Możemy odtąd przyjąć, że $A \neq O$. Niech r oznacza liczbę liniowo niezależnych wierszy, s — liczbę liniowo niezależnych kolumn macierzy A . Niech p oznacza najwyższy stopień jej minorów nie będących dzielnikami zera, a q — najwyższy stopień jej minorów różnych od zera. Istnieje zatem minor

$$(i) \quad \alpha := A \begin{pmatrix} i_1, \dots, i_p \\ j_1, \dots, j_p \end{pmatrix} = \det_p \begin{bmatrix} a_{i_1 j_1} & \dots & a_{i_1 j_p} \\ \dots & \dots & \dots \\ a_{i_p j_1} & \dots & a_{i_p j_p} \end{bmatrix}$$

nie będący dzielnikiem zera. Gdyby wiersze $A_{i_1*}, \dots, A_{i_p*}$ tak były liniowo zależne, istniałyby takie elementy $c_1, \dots, c_p \in \mathcal{A}$, z których co najmniej jeden, powiedzmy c_w , nie byłby zerem, że

$$(ii) \quad \sum_{i=1}^p c_i A_{i*} = 0, \quad c_w \neq 0.$$

Gdyby wtedy $B_{[p]} \in \mathcal{M}[\mathcal{A}]$ była macierzą określoną wzorem

$$b_{ki} := \begin{cases} a_{ikj_i} & \text{dla } k \neq w, \\ c_w a_{ikj_i} & \text{dla } k = w, \end{cases}$$

wówczas na mocy twierdzenia (III.108) i (i) mielibyśmy $\det_p B = c_w \alpha \neq 0$. Zastępując w -ty wiersz macierzy B kombinacją liniową $\sum_{i=1}^p c_i B_{i*}$ otrzymalibyśmy macierz $C_{[p]} \in \mathcal{M}[\mathcal{A}]$, dla której na mocy twierdzenia (III.111) powinno być $\det_p C = \det_p B \neq 0$, a na mocy (ii) i twierdzenia (III.102) $\det_p C = 0$, co dałoby sprzeczność. Zatem wiersze $A_{i_1*}, \dots, A_{i_p*}$ są liniowo niezależne i wobec tego $r \geq p$. Analogicznie dowodzimy, że $s \geq p$.

Z określenia liczby q wynika, że istnieje minor

$$(iii) \quad \gamma := A \begin{pmatrix} m_1, \dots, m_q \\ n_1, \dots, n_q \end{pmatrix} = \det_q \begin{bmatrix} a_{m_1 n_1} & \dots & a_{m_1 n_q} \\ \dots & \dots & \dots \\ a_{m_q n_1} & \dots & a_{m_q n_q} \end{bmatrix} \neq 0.$$

Utwórzmy minor

$$(iv) \quad A \begin{pmatrix} m_1, \dots, m_q, k \\ n_1, \dots, n_q, l \end{pmatrix} = \det_{q+1} \begin{bmatrix} a_{m_1 n_1} & \dots & a_{m_1 n_q} & a_{m_1 l} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m_q n_1} & \dots & a_{m_q n_q} & a_{m_q l} \\ a_{k n_1} & \dots & a_{k n_q} & a_{k l} \end{bmatrix}.$$

Gdy $k \in \{m_1, \dots, m_q\}$ lub $l \in \{n_1, \dots, n_q\}$, minor (iv) jest równy zeru na mocy twierdzeń (III.106) i (III.107), a gdy $k \notin \{m_1, \dots, m_q\}$ i $l \notin \{n_1, \dots, n_q\}$ na mocy określenia liczby q . Wobec tego, rozwijając wyznacznik (iv) względem ostatniej kolumny, mamy

$$(v) \quad \sum_{j=1}^q a_{m_j l} \alpha_{q+1/m_j l} + \gamma a_{kl} = 0,$$

gdzie na mocy (iii) $\gamma \neq 0$. Ponieważ równość ta zachodzi dla dowolnie obranej l -tej kolumny, a współczynniki $\gamma_j := \alpha_{q+1/m_j l}$ nie zależą od numeru l kolumny, więc na mocy (v)

jest

$$\sum_{j=1}^q \gamma_j A_{mj*} + \gamma A_{k*} = \mathbf{0}, \quad \gamma \neq \mathbf{0}.$$

Oznacza to, że dla dowolnego $k \notin \{m_1, \dots, m_q\}$ wiersze $A_{m_1}, \dots, A_{m_q}, A_k$ macierzy A są liniowo zależne, skąd na mocy twierdzenia (IV.56) $r \leq q$. Analogicznie dowodzimy, że $s \leq q$. ■

(IV.62) TWIERDZENIE. Jeżeli w macierzy $A_{[m,n]}$ nad dowolnym pierścieniem przemiennym z transpozycją $\mathcal{A}$ najwyższy stopień p minorów nie będących dzielnikami zera jest zarazem najwyższym stopniem minorów różnych od zera, to liczba liniowo niezależnych wierszy A jest równa liczbie jej liniowo niezależnych kolumn i równa p .

Dowód wynika bezpośrednio z twierdzenia poprzedniego. ■

(IV.63) TWIERDZENIE. W dowolnym regularnym pierścieniu macierzowym $\mathcal{M}[\mathcal{A}]$ dla każdej macierzy $A_{[m,n]} \in \mathcal{M}[\mathcal{A}]$ liczba liniowo niezależnych wierszy jest równa liczbie liniowo niezależnych kolumn i równa najwyższemu stopniowi minorów tej macierzy różnych od zera.

Dowód wynika z twierdzenia poprzedniego. ■

(IV.64) PRZYKŁAD. Niech

$$A := \begin{bmatrix} (2, 0) & (1, 0) \\ (0, 1) & (0, 2) \end{bmatrix}$$

będzie macierzą nad pierścieniem z przykładu (I.69) o dzielnikach zera omówionych w przykładzie (I.110). Najwyższym stopniem minorów macierzy A nie będących dzielnikami zera jest $p=0$, a najwyższym stopniem jej minorów różnych od zera jest $q=1$. Dla wierszy A_{1*} i A_{2*} macierzy A mamy $(0, 1) A_{1*} = 0$ i $(1, 0) A_{2*} = 0$, skąd wynika, że liczbą liniowo niezależnych wierszy macierzy A jest $r=0$. Dla kolumn A_{*1} i A_{*2} macierzy A mamy $(1, -2) A_{*1} + (-2, 1) A_{*2} = 0$, wobec czego kolumny A_{*1} i A_{*2} są liniowo zależne. Natomiast $(\alpha, \beta) A_{*1} = 0$ wtedy i tylko wtedy, gdy $2\alpha = 0$ i $\beta = 0$, czyli $(\alpha, \beta) = 0$, skąd wynika, że liczbą liniowo niezależnych kolumn macierzy A jest $s=1$. Zatem w rozpatrywanym przykładzie $p=r<s=q$, zgodnie z twierdzeniem (IV.61). ■

§ IV.3. Półbazy i bazy

(IV.65) DEFINICJA. Półbazą zbioru półwektorów $\mathfrak{U} \subset \mathfrak{H}$ w module $\mathcal{H}$ o podstawie $\mathfrak{H}$ nazywamy każdy taki układ $\mathfrak{B}$ półwektorów liniowo niezależnych z $\mathfrak{U}$, że dla każdego półwektora $u \in \mathfrak{U}$ istnieją w $\mathfrak{B}$ takie półwektory $w_1, \dots, w_p$, że półwektory $u, w_1, \dots, w_p$ są liniowo zależne.⁽¹⁾ ■

⁽¹⁾ Nazwa „półbaza” została wprowadzona w niniejszej książce dla wygody. Powszechnie używana nazwa „maksymalny liniowo niezależny podzbiór” jest zbyt długa dla wielokrotnego powtarzania.